

פרק שביעי - חטאת העוף

מערכה קסד. חטאת העוף ועולת העוף שעשאן שלא כהלכתן (סו,א-ב)

אלא היזה. תוס' מעמידים זאת כדעה שמיצוי אינו מעכב בחטאת העוף, שכן אם היה מעכב - אין זה "כמעשה חטאת".

לכאורה יכלו תוס' לקיים את העמדתם הראשונה ולומר שההזאה לפני המיצוי אכן פוסלת, אך לא משום שמבחינת הלכות העולה חסר כאן משהו מהותי, אלא עצם העובדה שעולה זו נעשתה באותה צורה כמו חטאת - הרי זה פוסל. נראה שתוס' סוברים שאין פסול בעצם העובדה שהעולה נעשתה כחטאת, אם לא היה בשינוי זה פסול מבחינת הלכות העולה².

לדעת הרמב"ם, הפוסק (הל' מעשה הקרבנות ז,ז) שמיצוי מעכב בחטאת העוף, הסבירו אחרונים את הגמ' בשתי דרכים: האחת, שמדובר שעשה הזאה ללא מיצוי, כפירוש רש"י ותוס', אבל גם זה ראוי להיקרא "מעשה חטאת", שכן ההזאה מיוחדת לחטאת העוף ואינה קיימת בעולה (ק"ן אורה). השניה, שמדובר שעשה מיצוי באופן הכשר בחטאת ואינו כשר בעולה, שמיצה מדם הראש ולא מדם הגוף (מקדש דוד סי' כח,א, ראה לעיל מערכה קנט).

המשנה מבארת מה דין חטאת העוף ש"שינה בה", ונהג בה כדיני עולת העוף, או להיפך, ואומרת ששינוי מקום העשייה מלמעלה למטה או להיפך פוסל, וכן אם עשה קרבן אחד כמעשה חברו.

שלושה הבדלים עיקריים יש בין חטאת העוף לעולת העוף: א. בצורת המליקה - בחטאת העוף יש לחתוך סימן אחד, ובעולת העוף - שני סימנים (על כך לעיל במערכה קסג). ב. בצורת מתן הדם - דם חטאת העוף ניתן על גבי המזבח בהזאה (ורק שיירי הדם מתמצים על יסוד המזבח), ואילו דם עולת העוף ניתן רק במיצוי (לדיון האם צורת המיצוי זהה בעולה ובחטאת עיין מערכה קס. לשאלה האם מיצוי חטאת העוף מעכב עיין מערכה קנט). ג. במקום מתן הדם - הזאת חטאת העוף נעשית מתחת לחוט הסיקרא, ואילו מיצוי עולת העוף - למעלה ממנו. כמו כן, כל אחד מקרבנות אלו צריך להיות קרב לשמו, חטאת העוף לשם חטאת, ועולת העוף - לשם עולה. קיימים הבדלים נוספים (ראה מערכה קנג). כגון שבשר החטאת נאכל ובשר העולה מוקטר, אבל משנתנו אינה עוסקת בכך, אלא בעבודות הדם המעכבות. הגמ' מבררת מה טיבו של השינוי הפוסל המדובר במשנה, ומן המשנה והדיון בגמ' ניתן ללמוד כמה הלכות חדשות כדיני קרבן העוף.

א. שינוי בצורת המיצוי

בגמ' נאמר ש"עולת העוף שעשאה למעלה כמעשה חטאת" פירושו ששינה במיצוי. תוס' (ד"ה ואלא במיצוי) מתחבטים בפירוש הדברים: אם הכוונה שהיזה ואחר כך מיצה - לא מובן מדוע העולה נפסלת בכך, שהרי הדין שימצה את כל הדם אינו מעכב, ולא מסתבר שדם מועט שנשפך יפסול את הקרבן (עיין מערכה קסא). בהמשך הציעו שאולי הזאה זו פוסלת, במובן שהקרבן כיפר אך נפסל מלאוכלו, על פי הדין: "שלא במקומו - כמקומו דמי" (לעיל כו,ב)¹; ודחו, שדין "שלא במקומו כמקומו" נאמר על שינוי במקום, ולא על שינוי בצורת העבודה. לבסוף תוס' מסיקים כפירוש רש"י (ד"ה אלא במיצוי, בסופו), שלא מיצה כלל

מיצוי בעולת העוף לאחר שכבר נעשתה הזאה (ראה את הדם המרוחק מהעוף). מסקנת תוספות, שאם היזה בעולת העוף לפני המיצוי - ההזאה לא פוסלת, למרות שנחסר חלק מן הדם, ולמרות שעשה את העולה כמו חטאת, הטעונה הזאה ומיצוי.

מערכה קסג) הבדלה פוסלת רק מפני שבכך נעשתה החטאת בדומה לעולה, אולם תוס' שם (ד"ה ור' אלעזר) סוברים שיש בהבדלה איסור עצמי, מלבד הבעיה בדמיון לעולה.

1. למרות שאחר כך שוב מיצה - המיצוי אינו מועיל, כי זריקה שאינה מכפרת אינה מתירה באכילה (גמ' כו,ב).

2. מצינו מחלוקת כעין זה בעניין הבדלה בחטאת העוף: לדעת רש"י (סה,ב), עיין

ב. שינוי המקום בעוף - האם פוסלו לגמרי?

נאמר במשנה שחטאת העוף שעשאה למעלה, או עולת העוף שעשאה למטה – פסולים. כך נאמר גם במשנה במסכת קינים (א,א): "חטאת העוף נעשית למטן, וחטאת בהמה למעלן. עולת העוף נעשית למעלן, ועולת בהמה למטן. ואם שינה בזה ובוזה – פסול".

הגמ' מבארת, שה'עשיה' האמורה כאן היא מתן הדם, שכן בחטאת שינוי מקום המליקה אינו פוסל, שהרי היא כשרה בכל מקום במזבח (ראה לעיל סג,ב ומערכה קנד). בעולת העוף, לעומת זאת, המליקה אינה נעשית אלא בראש המזבח (לעיל סה,א), ואם מלק למטה, ואפילו סימן אחד בלבד – פסולה (חולין כט,ב; רמב"ם הל' פסולי המוקדשין ז,ו).

דין זה, ששינוי מקום מתן הדם פוסל, מעורר קושי, שכן בגמ' לעיל (כו,ב) אומר שמואל: "שלא במקומו – כמקומו דמי", כלומר, דם הקרבנות שנורק והגיע אל המזבח, אפילו לא הגיע למקום המדויק המיועד לו – די בכך כדי שהבעלים יתכפרו, אלא שזריקה זו אינה מתירה את הבשר באכילה³.

מחלוקת הראשונים

בישוב קושיה זו מצאנו שתי דרכים בראשונים: תוספות (סו,א ד"ה למעלה) משיבים על כך, שמה שנאמר במשנתנו "פסולה" אינו אלא לגבי אכילת הבשר, שנפסל ולא ייאכל, אבל הבעלים נתכפרו, וכפי שפירש שמואל את ה"פסול" במשנה לעיל כו,ב⁴. לעומתם, השטמ"ק שם (אות כה) סובר שהכלל "שלא במקומו כמקומו דמי" נאמר רק על זבחים מן הבהמה ולא בקרבנות מן העוף, מפני שהפסוק המובא (לעיל כו,ב) כמקור לדין זה עוסק בזבחים: "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם, כי הדם הוא בנפש יכפר" (ויקרא יז,יא). נראה שכוונתו, שפסוק זה הוא המשך לפסוקים ג-ה שם: "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה... וזבחו זבחי שלמים לה' אותם". העוף מוזכר בהמשך הפרשה, בפס' יג: "אשר יצוד ציד חיה או עוף", ושם לא נאמר דבר על הקרבנות. לפיכך, כששינה במקום נתינת דם חטאת או עולת העוף – הקרבן פסול לגמרי⁵.

3. הדברים שנויים במחלוקת אמוראים שם, אבל כן פסק הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ב,י).

4. על פי זה לגבי עולת העוף, שגם בה תוס' אומרים עקרונית ששייך לומר "שלא במקומו כמקומו" (ראה להלן הערה 11), הנפקא מינה בפסול היא שהבשר לא יוקטר (חק נתן סו,א ד"ה למעלה; תפארת ישראל כאן, אות יח, וראה מערכה סז הערה 18).

5. יש שהביאו לכך מקור אחר בתורה, על פי רש"י לעיל נב,ב ד"ה מה דמים האמורים למטה, האומר שבחטאת העוף נאמר "היא", ומכאן שכל שינוי בה מעכב (מראה כהן ומים קדושים על תוס' סו,א ד"ה למעלה). אבל החק נתן נב,ב מפרש שכל הסוגיה שם אינה עוסקת בכשרות הקרבן לעניין כפרת בעלים, אלא רק בכשרות הבשר לאכילה, ודקדק כן מרש"י עצמו. מקור אחר לעיכוב בחטאת העוף: המילה "והקריבו" בפרשת עולת העוף (ויקרא א,טו) מלמדת שהקרבנות עולת העוף וחטאת העוף צריכות להיות חלוקות זו מזו (מרומי שדה במשנה, וחזון יחזקאל ז,ג בחידושים, על פי חולין כא,ב, ורש"י שם).

6. משתמע מכאן, שיעקר מטרת המשנה להשמיע את הדין מבחינת הכהנים המקריבים, כיצד ינהגו בקרבן, ופחות מבחינת הבעלים.

ראיה לשיטת השטמ"ק מהמשך משנתנו: "עולת העוף שעשאה... כמעשה עולה לשם חטאת – כשרה, ובלבד שלא עלתה לבעליה", ומשמע מכך, שבמקרים שבהם נאמר "פסולה" הדין חמור יותר, ובוודאי שלא עלתה לבעליה. ולשיטת תוס' יש ליישב, שהלשון "פסולה" באה לבטא את הדין שבשר העולה אינו מוקטר, ובוזה היא חמורה מן ה"כשרה... שלא עלתה לבעליה"⁶.

לאידך גיסא, במשנה לעיל (כו,א) שינוי: "נתן את הניתנין למטה למעלה, ואת הניתנין למעלה למטה... פסול ואין בו כרת", ועליה אמר שמואל את חידושו שהבעלים נתכפרו. לשון הרבים "הניתנין למעלה" משמעה שכוללת שני מיני קרבנות, דהיינו חטאת בהמה ועולת העוף! על כך יש להשיב, שדברי שמואל לא נאמרו על כל המקרים שבמשנה⁷. עוד יש לומר, שלשון הרבים "הניתנין" באה לכלול את כל סוגי חטאת חיצונית⁸.

אכן, כשנדקדק בלשונה וסידורה של מסכת זבחים נראה שהפרקים הראשונים עוסקים בקרבנות הבהמה בלבד, ורק מפרק ששי (משנה ב) והלאה נקבע מקומן של הלכות קרבן העוף, והמשנה חוזרת בעניינו של העוף גם על הלכות שכבר נאמרו בפרקים הראשונים (פ"ו מ"ז, על הלכות שלא לשמה ופיגול בעוף). ממילא, מבחינת לשון המשנה בפרק שני אין כל קושי בהנחה שדברי שמואל נאמרו רק על זבחים ולא על עופות.

במסכת קינים (פ"ג מ"ד ומ"ו, המובאות בגמ' להלן סז,ב) נאמר שחטאת שנעשתה למעלה או עולה שנעשתה למטה פסולים לגמרי, ובעליהן צריכים להביא קרבנות אחרים במקומם. על פי שיטת תוס' יש להסביר, שטעם הדבר אינו מחמת שינוי המקום גרידא, אלא מחמת השינוי בכלל מעשי הקרבן, שעשה את העולה לגמרי כחטאת או להיפך (קרבן אורה סח,ב; עולת שלמה כאן; שו"ת משפט כהן סי' צב)⁹.

"שלא במקומו" בעולת העוף

תוס' (סו,א ד"ה למעלה, הנ"ל), האומרים שדין "שלא במקומו כמקומו דמי" נאמר גם בעוף, עוסקים בחטאת העוף ששינה את מקומה. מן האחרונים יש שחילקו בדעת תוס',

7. ראה דיון במערכה סז לגבי הניתנים על הכבש והניתנים בפנים.

8. וכך הכרח לפרש בפ"ג מ"ב, שם מופיעה לשון זו בהקשר של קבלת הדם, שאיננה בעוף.

9. אוקימתא זו מוכחת מן המשניות עצמן, שכן מבואר מהן שאם ודאי שעשה חטאת למטה ועולה למעלה הרי אלו כשרות, ומכאן שאת מה שעשה למעלה – עשה לגמרי כעולת העוף לכל הלכותיה, ואת מה שעשה למטה – עשה לגמרי כחטאת העוף. מכל מקום, העובדה שהמשנה לכל אורך המסכת מבטאת את החילוק בין החטאת לעולה במילים "למעלה" ו"למטה" מורה לכאורה שזהו שינוי מהותי כמו יותר השינויים, והעיר על כך בקרבן אורה.

במשפט כהן שם הסבר נוסף, שמכיוון שמדובר בעופות שנתערבו וכעת אינו יודע היכן לעשותם הרי זה "אינו ראוי לבילה – בילה מעכבת בו", ומודה שמואל שהמקום מעכב. על סברה דומה במשפט כהן, שחסרון ידיעה נחשב "אינו ראוי", ראה במערכה קמה הערה 33, והמקרה כאן פשוט יותר, כי מחמת הספק אסור לכתחילה להקריב את העופות, עיין שם.

לומר שאין זה מעכב בכפרה מדין "שלא במקומו כמקומו", והשני, שמקום העבודה של נתנת הדם יהיה למעלה¹⁰, ובוזה דין "שלא במקומו כמקומו" אינו מועיל (חזון איש זבחים סי' ז,א; חידושי הגרי"ז על הרמב"ם הל' פסולי המוקדשין ח,ח, עמ' מה)¹¹.

שיטת הרמב"ם

הסתירה הקיימת בין דברי שמואל בדף כו,ב לבין העולה ממשנתנו, עולה גם משני פסקי הרמב"ם בעניין: בהל' פסולי המוקדשין (ב,י) פסק הרמב"ם כדברי שמואל: "דם שמצותו ליתן אותו למעלה מחצי המזבח שנתנו למטה, או שמצותו ליתנו למטה ונתנו למעלה... הרי בשר הזבח פסול, ואף על פי כן נתכפרו הבעלים בו כיון שהגיע דם למזבח, אף על פי שהגיע שלא למקומו הרי הוא כמו שהגיע למקומו לכפר", ומסתימת לשונו משתמע שהדברים אמורים על כל הקרבנות, אפילו בעוף, וכשיטת תוספות (אבן האזול הל' מעשה הקרבנות ז,ז), אם כי הזכיר "בשר הזבח".

מאידך, בהמשך הלכות אלו (פ"ז הל' ה-ו) פוסק הרמב"ם: "חטאת העוף שעשאה למעלה פסולה, בין שעשה הזויתיה כמעשה חטאת בין שעשאה כמעשה עולה... וכן עולת העוף שעשאה למטה... פסולה", ובפשטות המובן הוא שהקרבת פסול לגמרי ולא עלה לבעליו (זבחי אפרים כו,ב; חזון יחזקאל זבחים ז,ג, ודייק כך מדינים אחרים שם, כגון חטאת שעשאה לשם עולה). וגם אם על המשנה יכולים אנו לומר ש"פסול" מובנו פסול הבשר בלבד, והקרבת עלה לבעליו, הרי שבדעת הרמב"ם קשה לפרש כך, מפני שאין דרכו לסתום הדברים.

ראיה נוספת לדבר מפ"ז ה"ט: "כל אלו העופות שנפסלו מפני מקום עשייתן או מפני שינוי מעשיהן או שינוי שמן – אינן כנבלת העוף לטומאה... שכל אלו פסולין בקודש". במשנה נאמר הדבר באופן כללי, ואילו הרמב"ם מפרט ומציין שהדין נאמר גם לגבי מקום עשייתן. ואם העוף ששינה את מקומו מכפר על בעליו – הרי הדבר פשוט שאינו נבלה!¹²

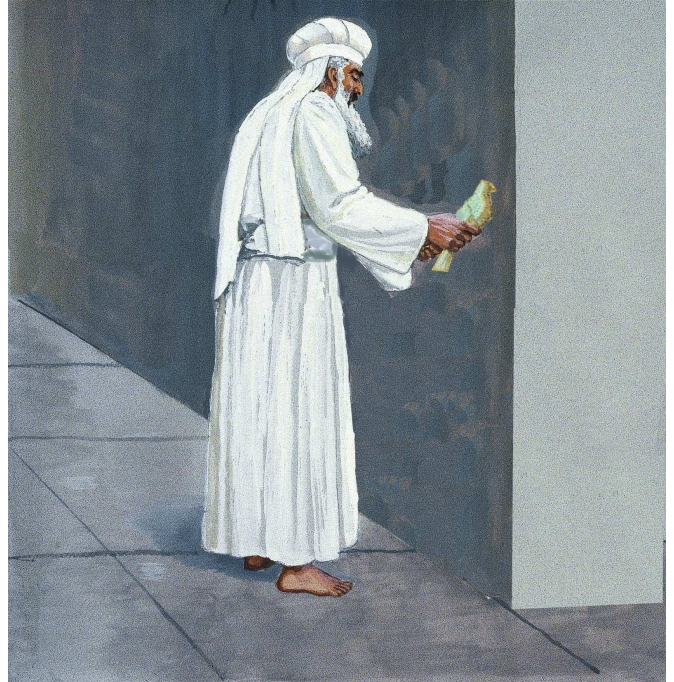
עוד מצינו בהל' מעשה הקרבנות (ז,ח-ט): "כיצד אוחר חטאת העוף... ואם היזה בכל מקום – כשרה, והוא שיתן למטה מעט מדם הנפש". אם דין "שלא במקומו כמקומו"

שמדמים (בסוף דבריהם) את עולת העוף שמיעה דמה למטה לקדשי קדשים ששחטו בדרום או שקיבל דמן בדרום, ומכאן ששינוי זה הוא פסול גמור (ועיין גם בשטמ"ק במעילה ג,א אות יח). אך בתוס' המקביל בנדה מ,ב כתבו: "וכי היכי דהתם לא ירדו אע"פ שהמליקה לא היתה במקומה הכי נמי קדשי קדשים שנשחטו בדרום... ורבה אומר... שחיתת דרום וכן מליקת עולת העוף למטה לא", הרי ששינוי מקום המליקה הוא שהשווה לשחיתת דרום.

לאידך גיסא, בתוס' כאן בעמ' ב (ד"ה ואלא) מפורש לכאורה שגם בעולת העוף קיים הדין "שלא במקומו כמקומו", ראה לעיל בדיון על השינוי במיצוי. אבל שם מדובר במי ששינה בצורת העבודה ולא שינה במקום העמידה (העיר על כך במנחת אברהם, לרב גרבוז, שיעורי זבחים ח"ב עמ' רצד).

12. על הלכה זו עדיין יש מקום לומר שכתב כן מפני עולת העוף, ששינוי מקום מליקתה פוסלה לכל הדעות, אבל בפיה"מ פ"ז מ"ג כתב זאת לגבי חטאת העוף בלבד.

שינוי המקום שהכשירו אינו אלא בחטאת העוף ששינה מקום מליקתה, שכן מליקתה כשרה בכל מקום במזבח (כמבואר בגמ' כאן), ורק מקום מתן הדם הוא שהשתנה, ובוזה יש מקום להכשיר מדין "שלא במקומו כמקומו", "כיון שהגיע דם למזבח – נתכפרו בעלים" (גמ' לעיל כו,ב). אבל עולת העוף שמלקה למטה פסולה לגמרי, שהרי חובה למולקה למעלה (סה,א), ועל שינוי מקום העבודה אין בידינו מקור להכשיר (שפת אמת סו,ב; דם זבחים סו,א).

עולת העוף שעשאה למטה (הכהן נראה בקרן הדרומית מזרחית, שאין בה יסוד, ועולת העוף נעשית בדרך כלל בחלקה העליון). הראשונים דנים בשאלה האם ההלכה "שלא במקומו – כמקומו דמי" נאמרה גם בעופות, ואם כן – שינוי המקום פוסל את הבשר לאכילה (בחטאת) והקטרה (בעולה), אבל הבעלים יצאו ידי חובתם. יש אומרים שבעולת העוף קיים טעם מיוחד שהשינוי פוסל, מפני שאין זה שינוי רק במקום מתן הדם, אלא במקום שקבעה התורה למליקה, ולעמידת הכהן בשעת העבודה.

יש אומרים יתירה מזו: אפילו מלקה למעלה כדין ורק את המיצוי עשה למטה – פסולה, ונמצא שבעולת העוף לא שייך כלל דין "שלא במקומו". טעם הדבר, מפני שיש דרשה מיוחדת שהמיצוי יהיה בראש המזבח (סה,א), והלכה זו כוללת שני עניינים: האחד, שהדם יגיע למעלה, ועל כך ניתן

10. בזה נבדלת עולת העוף משאר הקרבנות: בדרך כלל קבעה התורה את מקום הזריקה על המזבח, ולא קבעה היכן יעמוד הכהן בשעת הזריקה (ובלבד שיהיה בעזרה), ולו יצויר שכהן יעמוד ברצפת העזרה ויתן מדם חטאת בהמה על הקרנות (כפי שהיה מן הסתם במשכן לדעת ר' יהודה לעיל נט,ב שהמזבח היה גבוה שלש אמות בלבד) – הזאתו כשרה. ממילא, אם יתן בחציו התחתון של המזבח – שינה את מקום המתנה אך לא את מקום עבודת הזריקה. לעומת זאת בעולת העוף קבעה התורה שגם עמידת הכהן תהיה בראש המזבח (בגמ' סה,א יש היקש בין ההקטרה למליקה ובין ההקטרה למיצוי, שכולם יהיו בראש המזבח, ומשמע שאף עמידת הכהן תהיה בראש המזבח, כמו במליקה). ועיין מערכה קמו, בדיון על דעת ר' יוסי בר' יהודה על הסובב במזבח הנחושת, ולעיל מערכה קנד הערה 10, על מקום עמידת הכהן בשעת הזאת חטאת העוף.

11. הגרי"ז למד זאת מתוס' ב,פד,א ד"ה הניתנין (ומקבילו בנדה מ,ב ד"ה והניתנין),

סיכום

הגמ' מדברת על עולת העוף שעשה בה שינוי במיצוי, הפוסל אותה. תוס' מבארים שאם היזה לפני המיצוי – לא פסל, והשינוי הפוסל הוא שביטל את המיצוי בכלל. יש מפרשים שמדובר בשעשה מיצוי, אך מיצה רק את דם הראש ולא את דם הגוף (מקדש דוד כח,א, ולפי זה מתחדש שבחטאת הרי זה כשר אפילו לדעה שהמיצוי מעכב).

במשנה נאמר שעולת העוף שעשאה למטה או חטאת העוף שעשאה למעלה פסולים. המפרשים דנים בשאלה מה היחס בין הלכה זו לבין ההלכה שקרבן שדמו ניתן שלא במקומו – כיפר על בעליו ("שלא במקומו – כמקומו"). תוס' סוברים שדין "שלא במקומו כמקומו" נאמר גם בעוף, והפסול המוזכר במשנה הוא לענין שהבשר לא יאכל או יוקטר. השטמ"ק, לעומת זאת, סובר שדין זה נאמר רק בבהמה ולא בעוף. לדעת תוס' יש אומרים, שאם שינה את מקום המליקה בעולה – גם לדעתם הרי זה פסול לגמרי, והכשירו רק שינוי במקום מתן הדם (שפת אמת). יש אומרים יתירה מזו, שאפילו שינוי מקום המיצוי בעולה מעכב, ורק בחטאת העוף שינוי המקום אינו מעכב (גרי"ז). שיטת הרמב"ם בשאלה זו, האם "שלא במקומו כמקומו" נאמר גם בעוף, שנויה במחלוקת אחרונים.

נאמר גם בעוף – החטאת כשרה גם אם לא נתן למטה מדם הנפש; ולענין היתר הבשר לאכילה אין תועלת בנתינת הדם במקומו לאחר מכן, שהרי זריקה שאינה מכפרת – אינה מתירה באכילה (גמ' כו,ב)¹³. יש שהסיקו מכאן שלדעתו בעוף לא אמרינן "שלא במקומו כמקומו" (זבחי צדק סג,ב); ובקרבן אורה (שם) נדחק להעמיד את דברי הרמב"ם "והוא שיתן" כשנתן למטה לפני ההזאה למעלה¹⁴.

הדעה שהרמב"ם מחלק בין זבחים לעופות מתחוקת מפירוש המשנה: בפ"ב מ"ב ציין הרמב"ם את דברי שמואל ש"פסולה" האמור במשנה אינו פסול גמור, אלא פסול הבשר בלבד, אולם בפירושו למשנתנו לא טרח לומר זאת. נוסף על כך כתב: "אם עשאה מעשה חטאת או במקום חטאת, כלומר למטן... היא פסולה על כל פנים... לפי שלא קלקל עולה זו במחשבה, כדי שנאמר 'כשרה ולא עלת לבעלים', אלא קלקל אותה במעשה". הרמב"ם כורך את שינוי המקום עם שינוי המעשה, וגם נראה בבירור שפסול זה חמור יותר מעולה שלא לשמה, שעלתה לבעליה. גם בפירושו לקינים פ"א מ"א, שם נאמר ששינוי המקום בעוף פוסל, כתב הרמב"ם ש"כל זה ברור", ומשמע שיש לפרש "פסולה" בלא כל הסתייגות, ואף הפנה את המעיינים לפירושו בזבחים פרקים חמישי ששי ושמיני, ולא לפרק שני, שם מוסבר שהקרבן מרצה לבעליו¹⁵.

מערכה קסה. עולת העוף שנעשתה כחטאת (סו,ב-סח,א)

בה דבר המוציאה מידי מעילה (רש"י). לעומתו, רבי יהושע סובר שאין בעולה זו איסור מעילה, ויש להבין מהו טעמו.

טעמו של רבי יהושע

במשנה, ובברייתא המופיעה בגמרא (סו,א) ובתוספתא (פ"ז ה"ה, בשינויים קלים), מובא ויכוח בין רבי אליעזר לרבי יהושע, בו רבי אליעזר מביא דוגמאות דומות לקרבנות פסולים שיש בהם מעילה¹, ומבקש להוכיח מהם שכך הוא הדין גם בעולת העוף שעשאה כמעשה חטאת, בעוד שרבי יהושע מחלק בין הדוגמאות הללו לבין נדון דידן: א. כאן השינוי הוא מוחלט: בשם הקרבן, במקומו ובאופן עשייתו.

בל קדשי הקדשים יש בהם מעילה, משעה שהוקדשו ועד זריקת דמם. לאחר זריקת דמם – דינם נקבע לפי היתר האכילה: בעולה, שאין בה היתר אכילה כלל – יש מעילה; ובחטאת ואשם, שבשרם נאכל לכהנים – אין מעילה בבשר, אך יש מעילה באמורים, הקרבים על גבי המזבח. לפי עיקרון זה, חטאת ואשם שנפסלו, ואינם ראויים לאכילה – יש בהם מעילה גם לאחר זריקת הדם.

במשנתנו נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בעולת העוף שהכהן עשאה כחטאת העוף לכל דבר: מקום עבודתה היה מתחת לחוט הסיקרא, כמעשה חטאת, לשם חטאת. רבי אליעזר סובר שמועלים בה, שכן מדובר בעולה, ולא נעשה

15. אם כן, במשנה בריש קינים הוזכר גם פסול שינוי המקום בחטאת בהמה ועולתה, ולגבי זה ראוי היה אכן להפנות לפרק שני, וצריך עיון.

1. ר' אליעזר מביא את הדוגמה של אשם שנשחט לשם שלמים, קרבן שדינו שנוי במחלוקת בין ר' אליעזר לר' יהושע עצמם (לעיל י"א), האם נפסל בכך. רש"י (ד"ה אשם) מפרש שכוונת ר"א להוכיח מהדין המוסכם גם על ר' יהושע, שלפני זריקת הדם מועלים בו, ותוס' (ד"ה א"ר אליעזר) תמהים על כך, שכן גם בנושא הנדון כאן, עולה שנעשתה כחטאת, מודה ר' יהושע שלפני הזאת הדם מועלים בה, כי טרם נעשתה כחטאת העוף, ואם כן מה ראיית ר' אליעזר משם? ופירושו שכוונתו להוכיח מאשם על פי שיטתו שאשם שלא לשמו פסול, ואם כן אפילו לאחר הזריקה מועלין בו.

13. דברי הרמב"ם מפורשים כאורה בגמ' (סג,ב-סד,א): "מלקה בכל מקום במזבח – כשירה, מיצה דמה בכל מקום במזבח – כשירה, שאם היזה ולא מיצה – כשירה, ובלבד שיתן מחוט הסיקרא ולמטה מדם הנפש". אלא שבגמ' ניתן לפרש ש"מיצה דמה" היינו שלא עשה הזאה כלל, ורק מיצה למעלה, ומתנה זו אינה מספיקה לכפר בחטאת העוף, ולכן כששב והיזה למטה – כשרה לגמרי. אמנם בברייתא לעיל מיניה נאמר: "היזה דמה בכל מקום במזבח כשרה... ובלבד שיתן מחוט הסיקרא ולמטה מדם הנפש", אבל בביאור הגמ' לברייתא זו הושמטו המילים "היזה דמה" וכו'. לעומת זאת הרמב"ם כותב: "היזה בכל מקום כשירה, והוא שיתן למטה...".

14. כיוצא בזה ברש"י (סד,א ד"ה ובלבד): "שיהא הזאה הנעשית ראשון מחוט הסיקרא ולמטה מדם הנפש".